

Іван Гіркий

Три оповідання

(видання перше)

Іван Гіркий

Три оповідання

(видання перше)

(Всі права автором захистовані.)

Зміст.

	Сторінка
1. Ганна	5
2. Я тобі нічого невинна	16
3. Непотрібний багаж	25

1. Ганна.

I.

Я знову одну хорошу сім'ю у нашому місті. Вона була не тощо з заможних, а все ж таки у своїх достатках жила не зле. Держали собі домашньої птиці достатньо, кормили по кабанчикові, а до того батько служив сторожем на залізниці і, хоч малу брав платню, та з тих грошей хватало на хліб, сіль і інші домашні видатки. М'ясо завжди свое і звичайно, що сім'я, яка складалася з чотирьох осіб: старий із старою та сина Василя й дочки Ганни, злиднів не знали. Син, закінчивши технічну школу, працював техніком на залізниці і заробляв добре; а дочка, закінчивши десятилітню школу, вийшла заміж за одного стрункого, вище середнього росту, з буйним, не дуже чорним волоссям на голові, з карими очима, круглявим, білим, гарним обличчам, молодого інженера. Вони жили дуже хороше — не при батьках, а в другому місті. Правда, з помешканням у їх було тіснувато — бо тільки мали одну невеличку кімнату, яка служила їм за світлицю, спальню і за його кабінет, а кухня була спільною з сусідами.

Але хиба щастя залежить тільки од вигод у житті? — Живуть люди у розкодах, та щастя не знають, інші живуть при найменших достатках, та бувають щасливими.

Зажила Ганна з Опанасом, своїм чоловіком, так лагідно, що злим людям аж спокою не було. А вони живуть, мов ті голуби, одне без другого не дозволяють зебі жодних пасощів згісти, не розділивши по широті. Іде він на роботу — вона його проводить, закінчує він свої години праці — Ганна його вже дожидає на вулиці, а то й зайде до нього на працю. Сказано, що найменша розлука була для них непереносною. Медовий місяць пролетів у їх пташкою легкопорою і скрився десь непомітно у житьовій вічності,

що вже й ніколи його не побачиш і не зустрінеш. Тільки ледве-ледве мерещиться у пам'яті, пробиваючись неначе крізь туман. Але хиба можна пригадувати у щасті своє минуле, коли сучасність чарує кожну хвилину, що переживаєш зараз. А ті хвилини щасливого любовного життя, такі чудові, такі різноманітні та дорогі, що й сама людина не знає їм ціни. Але, коли втратить їх, то, мабуть, ніколи не забуде, бо тоді вони виростають у пам'яті, виринають із засуття і вирисовуються у таких яскравих фарбах, що людина найступішої пам'яті, найступішого почуття, бачить своє минуле, як на долоні, і аж тоді може дати справжню оцінку людині, яку вважала своїм другом.

Летіли мов стрілою не години, а місяці; ось і наблизився час показати молодій, закоханій парі плід свого широго кохання. Народилось у їх і друге щастя — син, що зв'язує собою два серця same у тих таємних місцях людської душі, що не в силі вже їх розв'язати жодні людські закони. Бо то тільки справжній ланцюг і закон, даний природою, який сплітає два життя у одне ціле, нерозривне, а все інше, що писане на папері — то тільки церемонія і суха безсильна формула.

Кому щастя, то так прямо і суне в хату цілим мішком. Живе молода пара, упиваються щастям, вирощують сина, який надзвичайно їм був дорогий і милій. Аж подруги завидували, що достався Ганні такий хороший і добрий чоловік.

Звичайно, що, де пливе таке мирне, тихе, любовне життя, воно дає і щастя у такій сім'ї. Коли б не вибухнула війна, то, мабуть, цих двоє молодих людей ніколи б і не знвали горя. Та війна зробила своє. Одірвала од серця Опанаса і забрала у армію виконувати обовязки перед батьківчиною. Зливала Ганна шлях дрібними слізами, коли випроваджала свого Опанаса. Довго-довго махала хустиною у слід ешелонові, який завіз з собою її найдорожчого друга. Вже давно скрився ешелон за обрієм, а вона все дивилася йому у слід і витирала хустиною заплакані очі; тільки люди пригадали її, що пора вже вертатися до дому.

ІІ.

Прогрімів ураганом фронт, і ворожі війська посунулись далеко уперед, занявиши широкі простори батьківщини. Це одкинуло далеко одне од другого двоє молодих сердець. Але нічого не можна проти цього вдіяти, і треба було погодитись з долею,

Зажила Ганна самотньо. Смутно і важко на душі. Промовить до п'ятилітнього синочка словечко, а далі сяде край вікна і дивиться синіми очима туди, звідкіля колись недавно виглядала Опанаса з роботи та пізніше зустрічала його з малесенським синочком. А зараз і очі свої втомиш, а коханого друга не побачиш. Ні з ким порадитись словом, ні до кого пригорнутись, і нікому слати білу постіль. Тільки біленькі подушки відчували на собі ті пекучі слізози, що проливала вона ночами. Навіть стіни у хаті і ті покрили себе смутком, стали непривітливими, суворими. З чого їй біdnій почати, що робити, коли кругом вина, розруха? Харчові нестатки по містах заставляли багатьох людей іти на села здобувати їжу. А Ганні ніяк з малим синком дати собі раду. Завітали злідні і в її хату. Не видержала. Покинула свою квартиру, покинула дорогое місце, де зазнала першого щастя зі своїм чоловіком і поїхала з синочком до своїх батьків. І, справді, з критичного харчового становища вона вийшла, бо у батьків і у цей тяжкий час можна було жити, не знаючи злиднів..

Тішаться старі внуком, радіють, що дочка при їх, тільки журяться за сином та за зятем, де вони зараз проживають у це лихоліття: чи живі, чи здорові, чи мають змогу заночувати у теплій хаті. На дворі панувала люта зима. Посумує Ганна, згадаючи про свого чоловіка, та нишком і поплаче десь у куточку. Піде інколи до своїх колишніх подруг, що таке саме переживають, розважується словечком, та й тільки.

Тяжко і сумно жити молодій жінці без чоловіка. Бажається поговорити, погуляти, дати взаємну пораду... Жінка жінку, чи чоловік чоловіка не може так порадити, повеселити, бо те дано вже природою. Так хоче життя, щоб жінка

ділилась своїм почуттям з чоловіком, а тут його немав. Та не вже-ж мало чоловіків у місті? Боже! Як поглянеш на вулицю, то аж темно од їх. Але що ж... Вони чужі нам!.. А все таки красиві, особливо запізничники, що приїхали сюди на якийсь час працювати. Гуляють, бувало, у вихідний день по місту, чистенькі, випудровані, на чорних мундирах гудзики світяться, неначе у темну ніч зорі на небі. На шапках бронзові бляшки так і сяють. А до того, які вони ввічливі, та як гарно відносяться до наших жінок, у котрих живуть на квартирях. І цукру дають, ковбасками частують, білого хліба приносять до дому, а випити — то вже й не кажіть! Тільки пригадай — то вже нанесуть горілки, лікеру та пива, що пий скільки хочеш.

* * *

Одного разу пішла Ганна погуляти вечером до своєї подруги, де мали бути вечорниці, на які прийдуть і чужинці, у чорних мундирах. Жартували, веселилися та, навіть і танцювали при патефоні. А Ганна, що вже до танців, то прямо тут і перед веде. Всі чоловіки, які брали участь на цьому вечорі так і прагнуть пютанювати тільки з нею. Та звое взяв Ганс, стрункий, вродливий та надзвичайно чемний.

Думала Ганна у душі: це люди такі неначе свої, тільки у їх інша мова, а поза тим чоловік остається чоловіком. Їхня влада старалась завжди їх виховувати вороже ставитись до нас, але розуміння почуття людської душі переходять далеко поза межі вигаданих законів. Природні прагнення людини завжди стремлять до вселюдського братерства, не дивлячись на ріжниці: раси, національності, віровизнання, кляси і т. ін. Думалось ій, якби влада не йшла в супереч прагненням людської душі, не виховувала ворожого ставлення однієї народності проти другої і усунуть клясову ненависть, тоді перестала б проливатись невинна людська кров. Тоді була б людина паном світу у повному розумінні цього слова.

Сподобалась вона йому, та не менше сподобався і він їй.

Нове оточення і захоплення брали своє. Такі гулянки, ма-
бути з бажання Ганса почали відбуватися часто. Після
кожних вечорниць Ганс проводжає Ганну додому, а далі
почав вже заходити до неї і в інші дні.

Він розповів їй, що там, на заході, є у нього дружина і
двоє діточок. Але тут так сумно, серце так бажає ласки,
душа рветься мати близького друга, сьогоднішніх сумних
днів, перед яким можна б одкривати своє наболіле у зране-
ному серці.

Ганні подобались щирі Гансові слова, бо й самій бажалось
мати вірного друга важких днів.

Іхні зустрічі одбувались частіше й частіше, так що і ви-
кликало вже невдоволення її батьків.

Одного дня заходжу до їх у хату, і оповідають мені старі
про поведінку Ганни, кажуть: „на що він їй здався, або вона
йому? У нього є дома жінка і двоє дітей, та й у неї — ж є
Опанас, який, як що живий, повернеться додому, то яке-то
вже буде їхне життя, коли він дознається про її поведінку?“

— „Так“ — кажу — „звичайно, що зло робить вона, губить
свою дитину і себе саму, але я з нею побалакаю і гадаю,
що може удастся їй доказати про злі наслідки того, що
вона робить“.

— „Будьте ласкаві, поговоріть з нею, може нарозумить-
ся...“, кажуть мені її батьки.

Недовго після цього зустрічаю Ганну і почав з нею розмову
на цю тему: Доказую, що це їй нічого не дасть, у нього ж
діти, жінка і ще й до того самий їхній закон забороняє
женитись на чужій нації. Та й у неї-ж є дитина і Опанас.

— „Ta nі, що ви“ — каже вона мені — „між нами такого
нічого нема, а так просяю встрічаємось і все“.

— „Ta nі, Ганно! Ty мені цього не говори. Я гаразд ро-
зумію до чого воно йдеться. Ty ж подумай і про те, що
у нього є жінка і діти, ти-ж сама жінка й мати. А скажи:
чи гаразд було-б якби хтось від тебе одбивав чоловіка?
Ех жінки, жінки! Мало вам лиха, та ви ще його збільшуєте
одна другій.“

Не слухала вона моїх слів, а ще до того й оповіла Гансові про все, що я їй говорив.

Одного разу він зайшов до мене додому у п'яному стані і почав мені грозити, що я розбиваю його з Ганною.

— „Слухай, Ганс!“ — кажу йому. — „ти бешкету тут не роби. Я вважаю, що ти порядна людина. Отже подумай, за що ти ламаєш долю своєї жінки і дітей? Навіщо тобі Ганна? Як що ти шукаєш жінку для розваги, найди собі іншу, їх багато легкодухих. Ганна — ж не з тих. Занапастиш ти свою і її долю“.

Видно він у душі погодився на те, що я йому сказав, вибачився, ще й випили по чарці.

III.

Пройшла зима, минуло літо і друга зима запанувала над природою і закувала у свої ланцюги усе, що росте з землі. Скувала кріпкі мости через ріки, річки й болота. Далеко десь був фронт, дійошоши до Волги, а тепер повернув назад. Багато людей у зімowych умовах покидали свої оселі, покидали дідами та батьками нажите добро і втікали від фронту за сотні кілометрів. Холод, нестача харчів у дорозі, косив людей, як косар траву. Не одна мати кидалась у розпуку, доторкнувшись груддю до холодних уст дитини. При великих станціях виростали на кладовищах свіжі братські могили, куди звозили, знімаючи з платформ поїздів померзлих людей. Малюнок був сумний і трагічний. Прийшла весна і фронт почав відсуватись на захід.

У жовтні почула й Ганна, як загули гармати — то фронт наблизався вже до її міста. Наблизалися свої, але Ганні якось вже не бажалося більше профачити свого Опанаса, перед яким почувала себе винною. Почалася у хаті її батьків друга драма. Ганна під впливом Ганса вирішила поїхати з ним. Батько і мати благали її не покидати їх. І справді куди їй з малим сином вирушати у білий світміж чужих, де не могло дожидати її нічого доброго. Фронт був уже в десятках кілометрів, станцію і містечко зряду вісім ночей

було бомблено так, що всі жителі спасалися у селах. Чу-
жинцям залізничникам треба було негайно евакуватись.
Тому мусів виїжджати і Ганс. Що його спонукувало у душі
забрати Ганну з собою, мабуть цього і сам не міг собі
вияснити, але він піддавався, без усяких вагань перед своєю
совістю, тому бажанню, щоб тільки її забрати з собою.

Довго, довго боролась Ганна у душі, не знаючи, що їй
вибрати. Жаль батьків, і якась сила заставляла не розста-
ватись з Гансом. Коли не бачить його, то погодиться у
душі з батьками, а побачить, то з ним полетіла б і на край
світу! А тут ще й подруги, які відіїжджають із своїми
любовниками разом, доливають слівцями оліви у вогонь
Ганниної душі. Мовляв, усе одно війна і спіши жити, не
втрачай друга, якого на сьогодні маєш, а закінчиться війна,
там буде видно, і як треба буде, то з колишніми своїми
якось помиримось.

— „Дорогий Опанасе!“ — думала у душі Ганна — „де б ти
не був, бажаю тобі у твому житті тільки найлучшого, і будь
щасливий з кимсь другим, а свою Ганну, що перестала
живти для тебе — забудь! Може і не я винувата цьому, а
цей проклятий час, що розбив наше життя. А може, може
б побачила його і він усе мені б простив і знову у нас
потекло б життя як і колись? Ні, ще далеко до того часу,
шоб одбудовувати своє життя. Може його і між живими
немає, або другу собі знайшов, подібності можуть бути“.

* * *

Над світом розстилив свої чорні крила, Туманний, осінній
вечір. Темно, хоч око виколи, а вулиці містечка не спали.
Всюди рух людських постатей, гудіння автомашин та повізів,
якими були забиті вулиці містечка. Звичайно, що з цивіль-
ного населення ніхто в цю пору не виходив на вулицю, бо
там дано право часу ходити тільки людським сілуєтам у
сірих одностроях. Бідне цивільне населення не цікавилося,
що діється на вулицях, а іменно од тих дій замірало у своїх
жилищах, неначе природа завмирає перед бурею.

Тихо озвалась хвіртка біля її хати і знову завмерла. Хтось там крадеться. І зараз же швидкою ходою подалися од неї дві людські постаті, які німо, неначе мари, зникли поміж юрбою живих і нерухомих сілуєтів. І даліше й даліше кинулись, немов у прірву пекла змішаним разом з шумом людських голосів та ревінням машин. Постаті прямували до станції, де у тьмі чміхали десятки паровозів.

Десь коло пічночі вирушив зі станції у напрямку Буга поїзд заповнений запізничниками — чоловіками, але де-не-де знаходилися і жінки. Швидко розрізував темряву ночі довгий ешелон і спішив сягнути своєї мети.

У одному вагоні біля вікна була вона. Дивилася у темну далечінь ніч, неначе намагалась побачити те таємне, що скривається там од людського ока. Напевно, що ніхто з присутніх не міг і не старався уявити собі, що діялось тепер у її душі. Там кипіло у повному розгарі. Розривало грудь душев не страдання і тяжке каяття, які разом немов намагалися добити її заморене серце, що завмирало від мук, неначе в степу у перед смерті — підстрілена пташка.

Але було вже пізно. Поїзд все швидше віддаляє її од того місця, яке з надлюдськими болями покидала вона. Стоїть бідна біля вікна і витирає хустиною сині очі. Попереду таємна, може і глумлива гра судьби. А там, що проковтнула собою темна ніч, не давши і поглянути може в останнє, де осталися сліди дитинства, молодості і перші молодечі хвилини кохання. Та ще найдорожче остався її рідний син... І враз ударила близкавкою думка у голову: „я, безсовісна мати, одцуралась своєї рідної дитини, свого улюблених первенця!...“ і за тим безпритомною упала на долівку вагону.

IV.

На землі і на небі панував місяць березень 20 століття 44 року. Зима у останнє змагалася з весною за своє панування. Налітали снігові хмари і притрушували землю холодним і мокрим снігом, то піднімали сильний вітер, щоб про-

ганяв весну та захолоджував живі істоти, що у цей час знаходилися під покривалом сіро-олов'яного неба.

Боротьба у природі — боротьба і між людьми. Міліонам людей зараз доводилося далеко від своїх домів умирати од ріжнорідної зброї та терпіти од законів природи, що клали по шляхах, де посувалися маси людей та скоту, свої жертви, роблячи їх свідками людського нещастя. Не могли поставити жодних перепон і природні кордони, як ріки, яких із звичайною легкісттю переходили, як нічого не було.

Дивні явища природи і неждані моменти бувають з людським моральним духом, який одного разу піднімається вище орлиного лету і в нежданій час паде нижче лету курки. Але сказано, що орлові дозволяється падати нижче лету курки, але курям піднятись вище орлиного лету — ніколи. Люди, що ще недавно грали у суспільстві видну роль сьогодні підкорялись духові хаосу. На території, де одна влада уступила місце другій, яка зараз же услід не могла улаштуватись, творилося щось неможливе. Багато людей, що ще учора користувалися маскою авторитету, чесності, сьогодні без жодного спровокування перед собою, треба чи не треба, кидались у сіру юрбу і грабували разом усе, що лопадалося їм на очі. Починалося з харчових продуктів, а кінчалось на ріжних ганчірках та недоламаної мебелі.

Скільки те добро коштувало праці рук, скільки людських умів працювало над удосконаленням архітектурних творів, а тепер те все сходило на нівець.

Рухоме добро переходить у руки других, а архітектурні твори красоти перетворяються у непотрібне сміття — хлам.

Атмосфера кипіла, як у кітлі. Перед Бендерським мостом дожидали люди різних принадлежностей на свою чергу перевіритись через Дністер. Не одні друзі розгубились у цей момент і не одні несподівано встрічалися. Ото й очам своїм я не повірив, як переді мною, вже у Бендерах на станції з'явилася Гансова постать. Поздоровкались і швидко обмінялись словами про наших знайомих. Запитав я і про

Ганну, де ділазь вона? Він зараз же вийняв з кишені однієї листа, де вона йому вже писала з Австрії. Сьогодні ще памятаю тих кілька слів, яких він мені прочитав з того листа.: „Дорогий Гансику, дуже тобі дякую, що ти потурбувався про мій виїзд і допоміг мені улаштуватися на працю у добрих людей. Мені тут хороше.“ I дальше закінчується словами лист: „пиши і приїжджай до мене, мій найлюбіший Гансику. Жду тебе днями і ночами. Твоя вірна Ганна“.

Прочитав Ганс мені ці слова, а я й подумав: „чим воно усе-таки закінчиться“. Більше його від тоді я не бачив.

V.

Хоч і не лята, а все таки зима. Сьогодні уже святвечір. Навіть у повітрі почуваєш, що не тільки люди, а й самий час дождає якогось великого свята. Сьогодні у ночі родився Месия, Син Бога, Син Правди. Двадцятий вік ось-ось сягне половини, як народилася правда, фундамент милосердя, а мир ще й досі окутаний мряковиною жорстокості і немає правди у людському житті.

Чорною хмарою налягли думи і давлять собою наболілу душу і зранине серце. Шукаєш собі розради, гуляючи вулицями міста, далеко од рідного краю — на чужині. I кого тут не бачиш?!... Бачиш на кожному кроці таких подібних, як ти, майже зожної країни людей, що разом переживають тобі подібне.

О Європа, Європа! Як часто ти зливаєш себе невинною людською кров'ю! Коли ж твої народи заживуть у братерстві, у вічному мирі, чкий міг би зробити їх щасливими?!

Йду далі вулицею, коли чую на рідній мові: „тут живуть наши“. Заходжу і я туди. Підваль. Тут живуть дівчата з нашого краю. Тяжке повітря задихає тебе, грязні стіни звертають на себе увагу. Залізні спинки ліжок, що покриті сірими коцами, на яких сидять молоді дівчата й жінки, суверо стремлять у гору, зза яких писклять немовлята.

Оце дім поліжниць, створений у культурній Німеччині для наших матерей, де з дня на день жовкнуть і в'януть

ніжні, молоденькі обличчя дочок гордої, багатої і квітучої України. У пам'яті мені зараз пригадалась картина. дому поліжниць для німкенъ, де на днях я одвідував знайому фольксдойчерку з моого родинного міста. Просторі, чисті, світлі кімнати, у яких біліють, мов кучугури снігу — ліжка, паркетна, навощена підлога, на столиках живі квіти, для допомоги матерям — няньки і в кожну хвилину лікарська поміч. Там обличчя матерей бують радістю, здоров'ям, свіжістю і розквітом. А тут виснажені, живі трупи.

Підходиш, стискаєш руку і передаєш шире слово надії: „любіть і учіться любити свою матір — квітучу Україну.“ За насилство і знущання день розплати над їми вже близько.

Дивлюсь і очам своїм не вірю: переді мною Ганна! Колись з гордим поглядом чудових синіх очей, з стрункою постаттю, а тепер покірно сповидає маленьке немовля.

Там далеко, у другому світі, по ту сторону фронту десь дожидають її синок, батьки, а може й Опанас. Ніхто зараз біdnій, а колись щасливій, не дає помочі, ні слова поради, крім місцевих жінок — німкенъ, що вечерком, потайки по-дають тут нещасним милостиню.

Питаю: „де Ганс?“

„Не пише більше, втратила з ним зв'язок . . .“

18.—27. XII 1944 р.

Брук/Ляйта. Австрія.

2. Я тобі нічого невинна.

(З буковинського життя.)

Село сьогодні прокинулось, мабуть, раніш, як звичайно. Невеличкими гуртками по вулицях стояли люди ріжного віку і між собою розмовляли про сумну новину, що сталась насьогодні у ночі. Другі, більш зацікавлені недовірчі, бігли на край села, де сталася трагедія. Інші переходили других, що вже повільною ходою верталися з того краю села і запитували їх:

- Слухайте, розкажіть, невже ж то таки правда?
- Ой, як неправда ... Otto, кат, осиротив своїх двох діточок тай погубив самий себе! Ох, горе, горе на цьому світі діється! Не хочеш, чи не можеш жити з нею, так розійдись, покинь, але не одбірай життя у неї ... Чим вона так провинилася перед тобою, щоб убивати її на смерть? I, чуйте, кажуть, що сам зголосився про свій вчинок у жандармерії.
- Нещасний видно мав велику тяжість на серці і пішов на таке діло.
- Hi, не мав кат серця, коли одважився осиротити своїх рідних дітей!
- А я бачила його сестру, оце тільки що кудись ішла. Такий страшний у неї погляд, як неначе і вона убийцею!
- А хто його знає? Може і вона примішана до цього, пізніше покажеться: він приповіститься до всього, як це було.
- А сусіди їхні оповідають, що це перед кількома днями вони розділилися. Але дуже посварилися тоді. I вона з своїм братом називали його голаком і, навіть, не допустили, щоб поцілував своїх діточок, коли, одходив.

* * *

Хто колись не зновував вродливого парубка Миколу бідної вдови Василихи, що там над яром, край села жила у старенькій похилій хатині, з своїм сином, та молодшою на десять років од нього дочкою Калиною. Вродливий був Микола та розумної вдачі. Не одна бідна дівчина нишком була захочана у нього, та зараз і втрачала надію, тому, що бідна і знала що його заманить до себе та, котра має хоч хатину. Стара його мати радила, щоб шукав такої дівчини, котра має хату та кілька десяток сотих поля, щоб було де посадовити хоч картоплі. А хата, де вони живуть, хай останеться Калині, бо тоді може скоріше трапитися якийсь бідний хлопець, що посватає її.

Так то бідні люди журяться про своїх дочек, коли нема чим вивінувати; бажається щоб вона також зазнала, хоч гіркого, але всетаки сімейного щастя. З хлопцями то вже не така журба, бо ті виростуть тай сами розійдуться по білому світі шукать собі щастя.

Коли одбув Микола військову кадрову службу і прийшов до дому, то люди — головно жіночки, почали женити його; підшукуючи йому дівчину, щоб і не погана була, та щоб мала хату, тай поля побільше. І він сам задумувався, яку йому сватати. Часто прислухувався до ради старших людей, хоянів, які говорили: „на красі хліба не посіш і краса юсти не дастъ“. Багато думав, котру покохати, щоб йому підійшла, але знайти таку було не легко. Та, що має поле, за нього заміж не вийде, бо до тієї сватаються хоянські сини, а бідної не хочеться, бо вже надоїло робить на чужих роботах за ті марні заробітки, що висотували з нього останні соки сили, за що одержував мізерну платню, з якої трудно було прожити. Бажалось і йому уже стать, бодай, малим хояніном і хоч деколи у коршмі посидіти за столом разом з багатшими, а не там, де сидить біднота.

Стали, його матері рідні дораджувати, що йому нічого довго думати та шукати. Ось чим Олена Богатенкова не дівка, що не така то красива, але за те кріпка і коли з нею ожениться, то зараз же буде хояніном. Поля у неї

достатком, брат багатий і мати звичайно що захоче жити біля неї і все своє майно oddаста їй.

Богатенки — це була одна дуже заможна сім'я у цьому селі. Було тільки двоє дітей, на яких припадало по половині досить велике хояство. Син Василь був дуже порядний чоловік і завжди користувався серед громади авторитетом чесності. Тільки з сестрою Оленою було не дуже в порядку. Була вона висока, кримезна, на обличчя більш менш симпатичною. Найголовнішою хибою у неї було те, що інколи літом, у гарячі дні, трохи хворіла на голову. Одні говорили, що у війну вона перелякалась напасних солдатів, інші говорили, що це звичайна річ, дівка дуже буйної крові і більш нічого, а вийде заміж, буде мати дітей, то усебуде гаразд.

Так було, як говорили інші.

Довго мати настаювала на тому, щоб Микола слав старостів до Олени, та навіть його тітки уже нишком поговорили з нею про нього, на що вона дала згоду.

Діло було готове, тільки треба йому прислати старостів.

Погодився він на пропозицію матері; прислав до Олени сватів, а через три тижні одгуляли весілля.

Став він хояїном. Брат купив їм зараз ґрунтець, де була хороша хата та інші необхідні будівлі для хояства. Дала мати їй корову, добру коняку, та старого воза.

Перестав Микола робить на чужих роботах, а працював з Оленою у своєму хоястві.

Через рік вона бавила уже маленьку дочку, а через два — знайшовся у їх синок. Раділи обое діточками і були щасливими. Раділа і Оленина мати, що зять удався таким роботящим — тільки одне горе закрадалося де-коли нишком у її серце, що він бідного роду і соромно їй було сходитися з бідною свахою. Їх, Багатенків знала вся окопиця, це ж заможний рід, а сваху знають, як робітницю, що працювала у багатих людей раніш з сином — а зараз тільки з дочкою. Згодом і йому стало ясно в чому полягає справа, і, звичайно, що од цього робилось не весело

на душі. Навіть і в коршмі, у п'яному стані, йому закидали: „ти ж не хоїн, а наймит у своєї жінки“. Так воно і є. Як з бідних, то і не богатися, бо багаті, люблять вихвалятись, що вони багачі з пупця, — а з бідного, коли вже зробиться багатий, то усі пригадують йому не раз, з кого він походить.

Чим далі у ліс, тим більше дров; таке саме буває і на довгому шляху людського життя. Не завжди життя буває таким солодким, як з боку виглядає інколи людям, — у йому усе буває, тому воно і життя, що не може бути без зла і добра.

Не сягнув Микола того, чого бажав. Бажав зрівнятись з багатшим станом, та не туди попав. Навіть і Оленин брат холодно до нього ставився між людьми. І дома до нього не завжди теплом дихало. Коди зайде у хаті маленька суперечка, то вона майже завжди пересолить йому — мовляв: „ти ж бідняк, голак і ще собі дозволяєш рота роззвяляти, неначе і він хоїйський син“. Таке ставлення з її боку до нього, робило свої поспідовності і, розбуджувало в його душі злість та ненависть на самого себе. Почав нарікати, що послухав свою матір і оженився на Олені. Часто плакав, як мала дитина, коли дивився на своїх діточок, як ті інколи закидали йому: „голак“. Але діти невині цьому були, бо навчились цьому від матері. Він почав у горілці шукать розради. Запивався і часто заночовував у чужих молодиць. Це стало причиною щоденної сварки у його житті.

Коли він п'яним приходив до дому, то часто говорив: „я бідняк, я голак, а голакові море по коліна, нічого немає і нічого йому не жаль.“

Олена зрозуміла, що усьому помогли її власні слова, але нічого з цього собі не робила. Шукала щастя і покладала надію у дітях. І як він дочинав сварку, то вона і зараз зброй зі своїх рук не здавала.

Усе, що має початок, має і кінець. І завжди кінцеві завдає тон початок. Помирить це супружжя уже ніхто не

міг. Василь з матер'ю намагались помирити їх, але те помогало ненадовго. Всьому було запізно. Забагато накипіло крові на Миколиному серцеві. Ім обом стало затісно жити вкупі на білому світі. Вони вже не тільки що сварились, а почали й битись, і весь рятунок був тільки у розводі. Одного березневого дня, покликали вони старосту села, був Василь при тому, і почали ділитись. Микола багато вимагав і Олена з братом давали йому усе, тільки щоб відчепитися від нього. Ділили хліб по половині, бо він так хотів. Бачите, з того часу, як вони побралися пройшло шість років, і як-не-як, а він таки багато дечого приробив і тому йому хотілося як найбільше дістати собі. І ще йому бажалося як найгіркше образити Олену — думав, що те дасть йому задоволення. Але те все не дало йому нічогісінько.

Повернув знову Микола під ту стріху, де у бідності і горі привели його батьки на світ. Та життя не текло по прежньому. Журба не за подружнім життям, а за дітьми не давала йому спокою. Ще гірше робилось йому, коли згадував, як Олена з братом не дали йому поцілувати дітей своїх, як одходив. Та, хиба, на ньому почався розвід і на ньому закінчився? Адже багато людей розходяться і другий раз женяться і якось знаходять своє щастя і живуть помаленьку. Він також візьме розвід і ожениться на другій. Але не так то просто, як говориться, у них є діти, а те що не лагодились між собою — для судейських законів не причина для розводу; та ще потрібно багато грошей на процес, а звідкіля йому їх узяти. Жити нешлюбним з другою — не буде спокою від влади. Шукав рятунку усюди, навіть у молитвах. На Боже давав, ставив свічки перед святыми у церкві, та чорт гасив їх і не давав його молитвам доходити до святих; та ще й однієї неділі батьшка у проповіді почав прибирати тих віруючих, що живуть по дикому, без шлюбу, розходяться з жінками, дітей оставляють на поталу судьби, де дostaлось і на його адресу.

Спокою більше він не знаходив собі. Злі думки мучили його совість і неначе холодною гадюкою щось оповивало його серце. Морально почував себе пригноблено. Почав пить безупину, пропиваючи усе, що у нього було у запасі на чорні дні. Але душевних мук не міг він утопити в горілці і почав сохнути, як билина на сонці. У думках обвинувачував її, що вона зробила його невільним і знівечила йому життя. Та наріть закрадались у його голову думки, що вона має когось іншого.

Пив до пізньої години у коршмі, сидячи самий біля стола, Грізні і страшні думи добивали немов важкими молотами його змучену голову і розшматовували на дрібні кусочки утомлений мозок. Сьогодні він був незвичайним. Коли виходив з коршми, то ще узяв з собою один літер горілки, неначе бажав запитись на смерть. Подався у ту сторону села, де жила його дружина. Та хиба вона йому дружина? Ні! Уже не дружина, а найстрашніший ворог, до якого палає у серці найлютіша ненависть. Дійшов до її хати і промайнула думка урватись до неї у кімнату і там зробити кріваву розправу. Але там діти, його рідні соколята, розбудяться од гомону і почнуть плакати! Ні, того плачу він не видерхтить, його серце розірветься од розпуки! Пригадав собі, як казали йому інші, що од тоді, коли він розійшовся з нею, там ночує її тітка і мати. Думки почали з напруженням працювати, шукаючи якогось предмету, на якому можна б зупинитись. Коли оглянувся, побачив світло у ще так недавнього сусіда Івана. Подумав: „зайду на хвилину“. Іван був його ровесником і другом юності та парубоцтва і такий самий біdnий, як і він. Тільки той не шукав собі багатої женитись, а казав: „Який мішок, хай буде така й латка до його.“ Оженився на біdnій дівчині, круглій сироті, що з дитинства була у наймах і не мала нічого, крім хатини, невеличкого огороду та гірко придбаних небагато грошенят. У їх завжди текло життя не крутым руслом і цим вони були щасливі. А Микола так багато бажав і так мало йому досталось. Довго він гуляв у їх, бо

Іван підчиняв черевики і не думав ззарання ложитись спати: Уже півні сповіщали північ, як Микола вийшов од їх. Прокрався, мов кішка, у так недавно своє подвір'я і вирішив заховатись у дровітні і дожидать, поки вийде на розправу Олена. Щоб не гасла жадність пімsti, тому підливав її горілкою.

* * *

Не мала вона спокійного сна цілу ніч, як розказували після тітка й її мати. Все прокинеться і робуджує іх та просить, щоб прислухувались до кроків, що хтось ходить біля хати. Вони нічого не могли почути, заспокоювали її, що це тільки мара; і далі вона бідна у тривозі засинала.

Почало благословитись на світ і він уже думав виходить ійти до дому, вважаючи, що невдастся йому сягнути сноєї цілі, бо вулицею почали часто проходити люди, які могли зашкодити його замірам. Тільки що пройшов знову хтось мимо воріт, і він вирішив у цю хвилину вийти непомітно на дорогу, як тут ураз скрипнули сінні двері і цей звук заставив його некивнутись з місця. Бідна, змучена марою Олена цілу ніч, діждалась ранку і, вийшла на двір розігнати на свіжому повітрі свої страшні нічні примари та пораньше упоратись біля корови. Облило її свіже повітря і, мов зачарованою рукою, розігнало у їй душі нічні мучітельні думи. Мило усміхнувся до неї передвесняний ранок, з садів та будівель донісся до її слуху чарівний спів пташок і вона неначе уже безжурна, щаслива, подалась током до стайні. Один мент з місця і стала мов укопана в землю. Щось таємниче відібрало у неї мову, хочодне слово промовити. Назустріч їй, мов тигр, кинувся Микола з довгим ножем у правій руці. — „Миколо! Я тобі нічого невинна“ — промовила тоді, як уже третій раз стала пропищала її білу здорову грудь, шукаючи трапить у серце, і за тим усім, своїм могутнім станом, мов підкошена, у повному розцвіті польова квітка — упала на землю....

.....

Уже сонце давно випливло з за передвесняного туману і вітало своїм мілім, теплим усміхом природу. Біля Олениної хати людей, як у вулику бжолів. Вона лежить серед подвір'я з одкритим лицем, яке покрилось жалем і німо промовляло уже в останнє до сонця і людей: „Так бажалось побачить ще весну,“ бажалось працювати на широкому зеленому степу, поливати своїм потом рідні ниви, трудитись для діточок і молитись щовечера за прошедший у праці день; бажалось oddати усе в житті для щастя своїх дітей. Та вже минулося, уже завтра навіки проглотне собою сира земля і з людської пам'яті полину у вічне забуття.“ Діточок підносили до неї, але вони нічого не догадувались, тільки питали: — „Чому мати лягла на таку сиру землю, адже може просту дитися!“

Заворушилась товпа і з уст усіх: „ведуть, ведуть!“ — пролетіло од краю і до краю. На місце вчинку привели закованого у кайдани Миколу. Зняв жандарм фото-знимку з нього, з тим самим страшним ножем у руці і повели його знову на заставу. На вулиці показалась бричка з районним лікарем, який прибув, щоб установити стан смертельного удару. Труп було приказано занести у хату....

17.—20. VII. 1945 р.

Південно-західна Німеччина.

3. Непотрібний багаж.

Піднімайтесь люди добре
Вже день настав й спати годі
Тра-ла-ла-ла піднімайся
Й до роботи збираїся.

Коли червнева ніч звертала за північ і починало благословитись на світ, ходила Галина доріжками у Штрасгофському дезінфекційно-карантинному таборі і напроти кожного бараку зупинялась, співала свою пісню, тарабанила у стару бляху і продовжувала свій похід далі.

І так щодня. Таборна сторожа навіть на неї не звертала вже уваги, не дивлячись на те що, зізользованих бараків, які знаходились у самому центрі, обгорожені колючим дротом, заборонялось виходити на доріжку. Але Галина цей закон порушила і безпечно, коли ще усі люди у таборі спали, обходила усі доріжки, які тут знаходилися і усім тутешнім мешканцям подавала звістку, що вже благословиться на світ. Коли переставала співати то в одне говорила, „Боже, мати померла!“

Цей табор проходили усі новоприбувші, що були направлені на працю у цю місцевість. Але тут були і не нові, — це були ті, що набули собі на тяжких роботах хвороби і проходили тут через строгу ізоляцію, на той світ. Це був один найголовніший засіб помочі для хворих, і для цього, щоб довго тут не тратили часу, було створено відповідні умови у харчуванні. Новоприбувших на працю, по карантині розсылали звідсіля у ріжні сторони.

У половині місяця червня 1943 р. біля поліклініки у провінційному містечку, розташованого по обох сторонах великої вузлової залізничної станції на Кіровоградщині, було повно народу ріжного віку і статі. Але переважна більшість було

молоді. Тут веселих облич не видно було, і навіть стороннім було помітно, що це явище не є звичайним, бо українські натури завжди житєрадісні а смутними бувають тільки у трагічні кульмінаційні моменти — і зараз тут було повно плачу. Не одна мати чи батько молились до Бога, щоб зіслав у цю хвилину якусь поважну хворобу, яка могла б забракувати його дитину на роботу на захід. Тут усі, так звано „завербовані“ (мобілізаційним порядком) проходили лікарський огляд. Аби втихомирити плач та гістеричні, крики, прибувсюди і пропнагандист, який вияснював про стан праці у їх і доказував, що не треба вірить тим поголоскам, що розповсюджують ворожі елементи. Та промову перервав ще другий крик, який піднявся у сторону пропагандиста, де показували йому, як жандарм і поліцейські штовхали наперед себе молоду ридачу дівчину, що не хотіла йти у той гурт, які годяться для одправки. На цьому був кінець промови.

Найгірше за всіх, тут ридала Галина. Перестане, неначе сліз уже не хватає, а після знову появляються і зрошують собою молоде, красиве личко. Та нічого не помагало, такий приказ, на сьогодні сильного, треба їхати у далеку чужину. „Може й справді, що не надовго, і після знову повернеться і буде помагати своїй недужій матері“ — розважала себе у думках Галина.

Коли розміщувались на станції по вагонах, ніначе вже була цілком цогодилася із своєю долею; і усі товаришкі і товариші перестали сумувати, а навіть десь у вагоні озвалась гармошка, там знову гітара і з товарного, так звано Київського парку, локотилася луною по лісу, який розлігся по обох сторонах, пісня.

Тепер уже сумувати нічого — доля вирішена, так тому і бути.

Червневе сонце спустилось за лісом і десь далеко у степу сідало ночувати. Вечірня мла, тонким серпанком оповивала ліс, од якого поблизу чміхали паровози, які були запряжені до довгих ешелонів. Кожний з них, настромив довгого носа на семафор і з нетерпеливісттю дожидав одправки. Враз перед одним з них, що мав завезти у далеку путь молодих людей, покинув семафор, підняв свою руку у гору і блимнув синім

світлом. На паровозі заметушились люди, заворушилась створожа ешелону і, почали замикати нашвидко двері товарних вагонів і знову наказували, щоб ніхто не одважувався утікати. Несподівано, під такт прискореного чмикання паровоза, рознісся пронизливий жіночий клик: „Галина, Галина!“ Озвалося на цей крик більше Галин, та голос далі продовжував кликати: „Галина Орленко!“ „Я тут!“ — озвалась Галина, прокинувшись од мумок, що налягали важким тягаром на молоденьку голівку. Скорі підбігла до вагону молода Галинина сусідка і тільки встигнула сказати: „Галиночко . . . , твоя мати . . . нагло померла!“ „Що? !“ — озвалась Галина. —

— „Мати твоя померла від розриву серця!“

Це слово „мати померла“ до безкраю поширила горе молоденькій сімнадцятілітнів дівчині, яка ще не знала життя, не розкусила його гірких солодощів, бо про неї піклувалась мати; що не допускала дихнуть на свою улюблену дочку житьовим ураганам. Мов смертоносна блискавка прошила ця грізна свістка молоденьке, ніжне дівоче серце, од якої та невинна дитина повалилась на долівку вагона, як підрізана деревина.

Аж на другий день, як вона очуняла, її товаришки і товариші: веселого невинного дитинства, і на сьогодні гіркої долі ранньої юності, почули її тихе перше слово, „Боже, мати померла!“

* * *

Девять місяців пройшло од тоді, як х�яїни тепло перший раз привітали її.

То було тоді.

Спочатку було тяжко їй, поки не звикла до чужих людей і поки ще свіжа рана у серці по матері давала просебе чути. Ale згодом рана почала притихати. Неділями вона розважала себе з подругами із рідного краю, які були у цьому селі. Підуть бувало у місто, там трохи розвеселяться і будні дні минали швидко. Вже була тут неначе своя. Хозяйка і плаття їй пошила новеньке та туфлі купила, а х�яїн, який по якійсь причині покищо не був у армії, навіть почав залицятися до неї. Ale йому на зустріч вона не йшла, через що він післ

став деколи на неї погрімувати. Та нічого те йому не давало і він знову заспокоївся.

Погодилась бідна дівчина з судьбою і стала веселою, безжуреною, бо така вже вдача того народу з якого вона походила.

Весна. Що краще може бути весни. Природа оживає і знову прибирає себе в найкраші шати. Мелянхолійна поезия уступає місце житерадісній. Кругом усе дихає життям і усьому бажається жити і тішитись ним. У цей час кожній живій істоті бажається усе взято од життя, що тільки воно може дати. Посилає весна радість усім, посилає на своїх легесенських крилах щастя та кохання.

Прокинулась сьогодні Галина зі сна у своїй кімнатці, як і щодня. Зібралась скоренько, причепурилась і вибігла на двір привітати чудовий ранок. На обрії сміялося сонце і шедро обдаровувало природу, своїми проміннями. У гаї ранні пташки розводили пісні, чим чаравали усе, що має слух. Тільки жить і радіти. Мов білочка бігала вона по подвір'ї. Поралась з ранньою роботою і співала свої любимі пісні. Сама на цей раз справлялась з роботою, бо хозяїни поїхали зранку у місто. Уже й напувала корів і загнала знову їх на своє місце. Через якийсь час пішла у стайню і побачила, що Герлі опустила вуха і була надзвичайно повна і дуже стогнала. Кинулась до неї Галина, мащаючи її за боки і одразу охолонула сама. Герлі вздулася. Що їй робить, нікого дома немає, поглянула вузько в сусідів на поміч. Прийшли сусіди, а згодом і хозяїни приїхали з міста. Рятували бідну корову, як могли: пускали їй кров і пробивали у вздутух боках у кількох місцях, та ради уже не було. Не мала більш сили нещасна тварина стояти на ногах і упала на землю. Піна текла з рота, почала витягуватись, після завернула очі попідлоба, ударила ще кілька разів ногами і перестала жити.

Заболіло у хозяїна під серцем, що найлучша корова йому одійшла. Не видержав і з великого жалю почав аж біситись. Уесь світ йому став винуватим, так дарма, не подолаєш, треба шукати найближчого виновника. Хто ж міг бути близчим виновником од Галини: вона ж кормила, значить вона повинна

і одповісти. Кинувся на неї лютим звірем, і почав бить її по чім попало. Бив по голові, а коли упала на землю, штовхав черевиком з такою люттю, що коли б сусіди не одрвали його, то мабутьби забив її у цю хвилину.

* * *

На заході валом уставали хмари, за які скрилося сонце неначе не бажало бачити тих неправд, що діються на нашій земній кулі. Соромно і болісно щодня дивитися на цю землю, де люди вірять у богів і так немилосердно поступають проти своїх близжніх. Мабуть тому і скрилося сонце передвчасно, щоб одихнути од денних вражінь. Скрилось та вже на віки і Галинине сонце — розум. Уже їй ніколи не радіти у житті, хоч і повезуть колись на батьківщину. Осталась тільки живим трупом, без живої пам'яті, що ніколи і нікому уже не зможе розповісти про своє нещастя і ніхто з подруг дитинства та рідних не знатимуть причини, як вона утратила розсудок.

На другий день хояїн сказав одвезти її у Штрасгоф і здати там той пепотрібний багаж.

22.—26. VII. 1945 р.

Південно-західна Німеччина.